

HERKÜL MİLLAS
1 EYLÜL 2015
ZAMAN GAZETESİ

Zaman'ın sayfalarında kapı komşum Sayın Ahmet Alkan'ın “İslamcılık tartışmalarına hariçten gazel” yazısı (23 Ağustos) benim için öğretici ve ufuk açıcıydı.

Bu konuda okuduğum en dengeli, samimi ve yararlı yazı oldu. Yıllanmış Doğu/Batı veya Müslüman/Hıristiyan veya biz/onlar konusunu ele alış biçimi benim de “hariçten” kendi gazelimi okumamın ilhamı oldu.

Yıllanmış dediğim konuya, ilgili tarafların yanlış pencereden baktıkları şüphesi bende her zaman vardı. Şimdi, yanlışsı daha iyi seçer gibi oldum. Mesele Batı/Batılı olmak veya onlar gibi olmak veya onların ilkelerini benimsemek değil ve olmamalı. Konu bu biçimde ele alınınca mesele birilerine (taklit anlamında) özenmek oluyor. Bu durumda da doğal ve haklı biçimde kimlikle ilgili

itirazlar baş gösteriyor. Oysa insan olarak başka insanlardan “öğrenmek” bambaşka bir girişimdir. Birbirimizin doğrularından ve yanlışlarından öğrenebileceklerimiz sonsuzdur. Bati dediğimiz coğrafya ise bu alanda çok elverişlidir. İki nedenden dolayı:

İnsanlık deneyimine sırt çevirmek

Bati derken, Bati ve Orta Avrupa'da modern çağlarda kendini hissettirmiş toplumlar, bu coğrafya dışında da onların kurdukları devletler (ABD, Avustralya gibi) ve kültürler kastedilir. Bu sivrilmenin berisinde hem Rönesans, Aydınlanma, Endüstri Devrimi gibi gelişmeler hem de Antik Yunan'a ve Hıristiyanlığa uzanan referanslar bulunuyor. Oldukça muğlak bir tanım yani. Bu dünyanın tarih içindeki olumlu ve olumsuz deneyimleri çok zengin. Burada örneğin, köleliği, feodalizmi, kapitalizmi, dinî devletlerden laik devletlere pek çok sosyal yapıyı, demokrasiyi, faşizmi ve sosyalizmi, ırkçılığı ve insan haklarını, sömürgeciliği ve Avrupa Birliği deneyimini görebiliyoruz. Bu deneyimler, izlemeye ve incelenmeye elverişli bir kaynaktır.

Ama ikinci bir özellik Bati'yı ayrıca önemli kılıyor. Bu deneyimlerin kaydı bulunuyor. Başka önemli kadim kültürler bizlere bilgi aktarmadılar. Örneğin, Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinden bize aktarılmış metinler bulunmuyor. Düşünce alanında yarattıklarından bize doğrudan ulaşmış hemen hemen hiçbir şey yok. Haklarında bildiklerimiz dolaylı yollardan ulaşmış bizlere: Ya haklarında yazılanlardan veya geride bıraktıkları yapılardan. Bu eski insanların neleri tartışmışlar, ne tür önerileri ele almışlar bilemiyoruz. Ama yakın tarihe ve hatta bugüne geldiğimizde de metin oluşturmada (yani yazmak ve kayda geçirmek anlamında) Bati'nın çok üretken olduğunu görüyoruz. Örneğin günümüzde İngilizce, bir zamanların lingua franca'sı olan Eski Yunanca ve Arapçanın yerini almış, sosyal ve teknik araştırmaların dili olmuştur.

Bati bu anlamda önemlidir. İnsanlık tarihinin birikimi büyük oranda oradadır. Tabii ki “her şey oradadır” veya “başka yörelerin önemi” yoktur demedim. Ama “bizden değil” diye içe kapanmak ve sunulan bir insanlık deneyimine sırt çevirmek en iyi seçenek değildir. Bugün tartıştığımız iki konudan yola çıkarak örnek vereyim: İnsan hakları ve hoşgörü meselesi. Bu kavramlar, ilgili tartışmalar ve çağdaş anlamda yasalar Bati'da çok işlendi.

Aralık 1689'da İngiltere Parlamentosu, Haklar Kanunu/Bildirgesi (The Bill of Rights) temel bazı sivil hakları tanıdı. Bu tarihte kralın yetkileri sınırlandı, parlamentonun hakları açıklık kazandı, serbest seçimler onaylandı ve ifade hakları tanıandı. Bu önlemler John Locke'un (1632-1704) kaleme aldığı ilkeler doğrultusunda alındı ve bir tür anayasa gibi saygınlık kazandı. Tabii bu

arayışlar 1215'te imzalanan ve tek adam Kralın yetkilerini kısıtlayan Magna Carta Antlaşması'na kadar eskilere götürülebilir. İnsan hakları konusu tabii ki Amerikan ve Fransız Devrimi'nin de temel arayışlarındandı. Bu alandaki öneriler, kavgalar, sorunlar ve görüşler insanlık tarihinin değerli deneyimlerindedir. Ama insan hakları konusu son bulmuş, eksiksiz tamamlanmış da değildir. Sürekli yeniden gündeme gelmekte, eksiklikleri ve yetersizlikleri tartışılmakta ve ilgili düzenlemeler hâlâ yapılmaktadır.

Hoşgörü konusu da felsefî ve ahlakî boyutunun ötesinde, yasal boyutu ile Bati'da çok tartışıldı. İlgili bir düzenleme İngiltere'de The Toleration Act (Hoşgörü Kanunu) adıyla yine 1689'da Parlamento'da kabul edildi. Bazı şartları karşılayan ülke yurttaşlarının, resmî dinin dışında farklı bir inancı taşımaları kabul gördü. İngiltere Kilisesi'nden ayrılan Protestanlar, örneğin Baptistler vb. gibi inancı taşıyanlar, kendi ibadet yerlerine sahip olmaları ve istedikleri biçimde ibadette bulunmaları hakkına kavuştular. Buna karşılık devlete sadakatlerini ifade etmeliydiler. Ayrıca ibadetlerini ve inançlarını gizli ve belli olmayan yerlerde yapmamaları da gerekiyordu.

Kendimizi anlamak için “ötekine” bir bakış

Tabii bu “hoşgörünün” bugün anlaşıldığı biçimde bir özgürlüğün olmadığı da bilinmelidir. Bu haklar, ülkenin ve iktidarın düşmanı sayılan Katoliklere ve ateistlere tanınmadı. Ama önemli ve öğretici olan “farklı inanç” konusunun bundan üç yüz yıldan önce nasıl tartışıldığı ve bu alanda ne tür yasal düzenlemelerin yapıldığıdır. Ayrıca alınan önlemlerin ne tür sonuçlar doğurduğunu görmek de yararlıdır. Daha sonraları, örneğin 1772'de, 1813'te, 1832'de ve sonralarında bu “hoşgörünün” sınırları İngiltere'de çok genişletildi. Tabii ki 19'uncu yüzyılın ortalarından başlayarak Katolikler ve Yahudiler de eşit ibadet haklarına sahip oldular.

Bana ilginç gelen 1689 yılında kabul edilen Hoşgörü Kanunu'nun orijinal metnidir. Üç bin kelimeden oluşuyor. Farklı inanç taşıyanların hakları ve yükümlülükleri ayrıntılı ve açık bir biçimde ifade edilmiş. Pek çok ayrıntı düşünülmüş ve metne konulmuş. Belirsizlik yok – sınırlamalar olsa da. Hangi kontrolün kimin tarafından, ne zaman ve nasıl yapılacağı ayrıntılı anlatılmış örneğin. Yasaya uymayanların müeyyideleri de önceden herkesin anlayacağı biçimde kaleme alınmış.

Yani, başkalarının yaşadıklarından dersler çıkarılabilir demek istiyorum. Hele bir yasa nasıl belirsizlik içermeden kaleme alınır, bu Bati'daki uygulamalardan öğrenilebilir. 17'nci yüzyılda yazılmış metinlerde bile “vatan ihaneti”, “hakaret”, “paralel” gibi yoruma açık ifadeler pek yok. Hukuk alanında bu önemli bir başarıdır. Ama hoşgörüsüz ve baskıcı rejimlerin örneklerini de

yine Batı'da bulabiliriz; ve bu deneyimlerden çok şey öğrenebiliriz. Örneğin, otoriter ve totaliter girişimlerin referansı Jakoben deneyimi olabilir, veya Mussolini, Hitler ve Stalin. Kimi zaman “kendimizi” anlamak için Batı'ya bakmak gerekebilir. Çünkü insanlar ve toplumlar, farkında olmadan birbirlerinin etkisinde kalırlar, ötekinin iyi veya kötü örneğine özenebilirler.